

PAR NÓ DE SMIENTEASE

A cura dell'Unione Ladina d'Oltreciua - Iscritto al tribunale di Belluno al n. 12/98 del 29/10/98
(Poste Italiane Spa - Spedizione abbonamento postale -70% NE/BL)

UNION LADINA
D'OLTRECIUA

UNION DI LADINS
DE ZOPÈ

CONTRIBUTO
REGIONE DEL VENETO

DOLOMITI
UNESCO WORLD
NATURAL HERITAGE

Direttore Barbara Pezzolla • Redaziòn Daniele Lucia Petito, Marco Moretta dei Marche, Corrado Belli Codàn - Vardà dal Prof. Enzo Croatto • I à dà na man: Daniele Lucia Petito, Corrado Belli Codàn, Gabriele Livan Petùz, Union di Ladign de Zopè, Ernesto "Tino" Masolo, Luigi Jijio Belfi de chi del Lòngo, Marco Moretta dei Marche, Giambattista De Ghetto Aužèl, Aldo Palatini Žotèlo, Bortola Pordon Pito, Pierina De Vido Peruto, Giuseppe Perini Còcio

1996 - 2016

**20
anni**

Contributo della Regione del Veneto / Finanzia da la Reion Veneto cun la leie LR 73/94
Fax 0436 890302 • I-32046 SAN VIDO DE CADORE (BL)

DOLOMITI PATRIMONIO DELL'UMANITÀ: A QUANDO I SUOI ABITANTI ?

La mè prima paroles

ISTITUTO LADIN DE LA DOLOMITES

Poco dapò *Le me prime parole*, version par auronzan del silabario *Mies prömes parores*, scritto e disegná da Sara Moling e Gabi Mutschlechner e publicà ize l 2015 da l Union Ladins Val Badia, incuoi aon ize man *La mè prima paroles*, golù da la *Comission Ladina par al Vocabolario de l'Oltreciua*, adiada dal Comun de San Vido, da l Union Montana de la Val de la Guoite, da l Istituto Ladin de la Dolomites e da la Reion, col patrociniò de la Regoles de San Vido e de la Magnifica Regola Granda dei Monti de Guodo, e finanzia da la Cassa Rurale e Artigiana de Cortina.

La version de *La mè prima paroles* par ladin de San Vido, Bortola e Guodo la se donta a cheles outres bèle fates: la primes doi in badioto e gardenèr, cheles pì nuoes, par anpezan, auronzan, fassan, fodom, romancio e cheles par la parlada cimbra, furlana e mòchena.

Al libro l é fato da 60 disegne, partide ize 50 argoment: da la staiones a la besties, da la scola ai mestiere, dal damagnà ai vestis e tanto outro. I argoment i é presentade par ladin e par talian, inglese e todesco, e ize l libro ciaton pì de an mier de paroles. Al

laoro l é stà pensà inante de duto par chi riede, ma de seguro i pò piase anche a chi pì grai.

(continua a pagina 8) ►

par nò de smientese | par nò de smientese

Nadàl 2017

*A òta la nòstra dènte augure de an
Bón Nadàl e Bón ciòu de Àn
cu la speranza che 'l 2018 al vađe pulito*

*la Diretóra del sfuòi Barbara Pezzolla
apède 'l Presidente
e 'l Consiglio de l' Unione Ladina d'Oltreciua*

Dente che nó l'é pi. Tòne

DANIELE LUCIA PETITO - SAN VIDO

Antonio Pordon da Mafarié, mèò cognosù cume “Tòne da chi de Mafarié”, ‘l é sendù lasando al sò saé de marangón, dorà par tante laóre par la comunità pardebàn.

Anche par l’Union Ladina ‘l à fato dei biéi laóre, come l’asta tornida de la nòstra bandiera, i codài tornide e òltre laoréte pi piži, žènza mai domandà nia. Đaspò che ‘l aéa defmetù de laurà al fajéa, in proporziòn e in pižo, sarvijé da laóro, ciales o caréte, manères o žapìn, restièi o fòužes, ma ‘l à rifato anche na sièga a la venežiana sènpre “in scala” e,

se mé recòrdo, la funziònàa anche polito. ‘L aéa inparà al mestier de marangón iže botéga del Pare, Bernardo Petitto, apède a tante òltre dóin de San Vido.

Ogni tanto al mé contàa de canche i é đude a taià i lares iže “chéł dei Calònes” o canche al dia a seà chél prà, che la Nòna Petita l’al ciamàa “chéł del fajolèto da còl”, iže Pramaò.

Tanta dènte, soralduto chi pi dóvin, la sé recòrda de Tòne apède só fradèł Arcangelo iže iéfa, intanto la funziònes, a fai l’inconbènzes de sacrestàn. Sani, Tòne. ■

100 Ane, nó ‘l é pi nia come prima

ERNESTO TINO MASOLO - GUÓDO

Iže i ultime 100 ane ón vedù canbià tanta ròbes anche ca da nós.

Al vive in comuniòn nó ‘l é pi chél. Nó ‘l é pi la faméa còl paròn de cèfa e tante fiói par laurà i cianpe e i pras, par di daòs al besteamé. ‘L adiasé un par ‘l àutro iže al bifuóin, sì e nò che ‘l é ancora. La dènte, sènpre de pi, la vive par conto so.

I machinàrie i à ciapà al posto dei braže; dei mestieres vèce, in é de mòrte e anche in é nasude de nuóve. Al posto del ciavàł ‘l é al tratór, la màchina la te pòrta agnó che te guós, la televijìon la te fas véde cé che te piafe, al compiuter al te fas savé chél che te ocòre e al telefonin te ‘l as sènpre daòs come ‘n cianuchèł. La cuinta a scòla nó la basta pi. Đuto ‘l é canbià, anche al módo de vestise: basta barghéses de frustagno, che les éra etèrnes, basta maiói de lana fate in cèfa, carpéta longhes fin a la ciadies, scarpói cói fères, ma al di d’incuói ‘l é đuto “alla moda” e bòn par la rèumes.

La stemana de laóro adès l’é de žinche dis. La dènte la se pasa al weekend al mar o su par la mònte, o magari su iže taulà del nòno có la faméa o cói amighe. Adès ‘l é de moda fèi la polènta, da nuóvo, intrà dói sas: an fužinàl a la bònna come n’òta. Però nó i la magna pi da la man, ma dal só bèł piato de plastica da nó lavà dó e da bucià via. Par companàžego te puós sièlie: par lugànega, la costefìnes, al tòcio de žèrvo e àutro. Oh, bòn Dio, l’abondanza agnó ne portarala?

La cèfes les ién fates có puóche sas e có tante matói; i cuèrte nó i é pi de sàndola. La ciaucères les é par mostra, de la bufes de la ciaužina ‘l é restà, sì e nò, an recòrdo. La lesivèra e la ciàneves a vòlto: èreles cè? La strades les é đutes inpiastrelades o asfaltades. Tante rus i

é stade scuèrte su, ma i à capi che al cunetón ‘l é sènpre la mèò solužìon. Carche brènte i ‘l à salvà, ma de biéi nó in é restà gnanche un. Al bóscio ‘l s’à fbasà sènpre de pi e ón i žèrve e la ólpes che camina par al paés e canpidéa par i nuóstre órte. Ca de ‘n tin vedarón davante cèfa anche i lóe e i óres. Par bucià benfina sul fuó del nòs incresimènto par i ténpe pasade da nós anziane, ca e là i fas móstres, agnó che se puó véde i sarvijé che se doràa n’òta: la fàuze còl faucià de lén, la cuóde, al siegón, la pégna, la lióda e tanta àutra ròbes, che te fas ieni ancora nasacè.

Laso via, có chél che i nuóstre vèce i n’àn sènpre dito: “Lòda al dóvin e cènte al vècio!” ■

GLOSSARIO

- ¹⁾ la ciaucères = le fornaci per cuocere i sassi al fine di ottenere calce viva [a Vodo e Borca; fornàs a SV].
- ²⁾ la bufes de la ciaužina = le calcinaie, depositi della calce.
- ³⁾ al cunetón = l'alveo di un ruscello, fatto in sassi addossati ad arte.
- ⁴⁾ che canpidéa = che vanno in cerca di cibo.
- ⁵⁾ i lóe e i óres = i lupi e gli orsi.

I bréntes a Guódo

JIIJO BELFI DE CHI DEL LÓNGO - GUÓDO CÓ MARCO MORETTA DEI MARCHE - PEËI

100 ane de 'n tin de storia dei nuóstre bréntes (8ª puntata)

Inante de continuà la mé caminada su par Vià de Režuó, èi biſògno de corèje argo de chél che èi scrito su 'l ultimo suói del “Par nó defmentease”, sul conto del brénte che ió èi ciamà de San Laurènže.

“Varða che i ‘l difèa dei Sagrée!” m’à fato st’oservaziòn carchedune có tanta reſòn. Èi capì alòlo che avéo j’balià, ma anche al nome de San Laurènže i mé ‘l avéa detà.

Gian Francesco de chi de la Téla al m’à dito anche che, intanto che i faſèa an scavo intorno a stó brenteſèl, ‘l è sautà fòra an pèr de bóije¹ de ‘l acuedóto de n’òta có su ancora la stricoles de pióno, che i doràa par leà an tubo có chél àutro, parcè che nó i spandése.

Bón, ón combinà: ‘l era al brénte dei Sagrée.

E adès mé fermo davante a la cèſa dei Žoldane. Béto la màchina debòto suparpède a ‘n brénte, che ‘l mé par puaréto asèi: al mé soméa pi na vasca che an brénte! ‘L à bèn òto fiancades, scuèrtes da na piéra, che la guolaràe èse bèla. A man de sóra na colónđa có na balòta in žima. Da stó paracàr ién fòra cuatro tube piegade in prèsa. Parcè pòh cuatro cornóie? Sòte i cornóie ‘l é i fères par poia i séce. Dobàs, ùto dintorno i à betù, par poia i pès, la lastres cenudes a una da na grapa.

Tornà a cèſa, me vardo la fotografia, che vedé ca de fianco, del brénte vècio de Režuó có dói cornóie: ‘l era dito anche Brénte Gran de Režuó, par nó confòndelo có chi àutre pi pižui, che i ‘n ón bèlche parlà. Sta fotografia l’è stada betuda in mostra in tanta ocaſiões. Intorno al brénte vècio tanta gràzia e an bón tin de “cénte in bón”; pecà che iéne scònto al brénte da lavà, fato de lén, che ‘l èra tacà a man de sòte. Chél brénte del 1955 ‘l

▲ Brénte de Režuó del di d’incuói

▲ Brénte Gran de Režuó del 1928

èra ancora là. Sta fotografia, có ùta sta bèla tóſes de Režuó (èi anche ùte i sò nòmes, ma la deventaràe masa lónge) l’è stada fata del 1928, canche les era apéna tornades da na “esibizione” a Venèzia. Ve dirèi che, a chi tènpe, an prèe dei nuóstre al difèa de Režuó in dèrgo veneto: “A Režuó, bèle pute”.

Cól pasà dei anes, la màachines les à continuà a reclamà sènpre de pi al só posto e anche al brénte vècio ‘l à tolés de mèdo de seguro e ‘l à lasà, pichesée a chi de na žèrta età, an bón tin de rincresiménto.

Adès me ién in mente “La barufes režuóles”, scrites ancora del 1894 dal maestro Matteo Talamini de chi de la Téla: n’òta intorno a ‘n brénte ‘l èra an pižol mondo che se moéa. An mondo che se speciàa iže la só aga, par schèrzo o par dasén, dènte de ùta l’età, che deà là par nežesità, ma anche par remétese an tin, par ciatase, par pasà na paròla, magare par tacà botón e, daspés, par se goðe, par vive moménte de s’ceto piažér, che i restarà iže l’animo, sul cuór, iže i recòrde par na vita intiéra.

Sì, come chél che la mé conta Margherita (Zanetti Boricio).

“Canche da rièda tornào da ‘l aſilo, ruaða a cèſa, me toléo su la mé pupa de cirulóide, che par mé l’èra tanto bèla, cói só vestitìn, che i era betude via polito iže na scàtola de cartón. Me toléo daòs anche an tochèto de saón e an scagnèl, e deò via dal brénte da lavà. Lavào n’òta e dói i vestitìn e i faſèo al bagno a la mé pupa có tanta bònà manières. Me goðéo ió e me paréa che la se goðése anche la mé pupa. An žèrto momento rua ‘n òn, amigo de cèſa, che come an dispetós al se bète a riðe e al me spingia an tin, e al rónpe chél bèl momento de intimità. Me à dolù al cuór a mi e anche a la mé pupa. M’in èi avù cofi inparmàl che, se penso, ancora adès èi despiažér.”

Al di d’incuói, al vento ‘l é sènpre chél, ma i brénte nó i é pi chi.. ■

G L O S S A R I O

¹⁾ bóije = tubi idraulici in legno di pino.

Di a tirà tàies d'inverno col ciavàl

Recòrde de Aldo Palatini Žotèlo, che 'l aèa fato stó laóro canche 'l aèa 17-18 ane

Al bósko 'l èra l'unica roba che valéa, al momento, e i pi fortunađe, par fai tornà i cónte de la faméa, i vendéa la piantes in pè a la siéghe: Albino Codàn, De Vido e Belli, i faféa l'ofèrta e chél che faféa chéla pi òuta al se ciapàa al legname.

Duto chésto sužiedéa d'outón, canche aeane finì da fai fén; la solita scuadra de boscadór (al capo 'l èra Fedél de chi de Tòful) la tratàa al prèzo par taiales, seležionales e scoržales. Finì chésto, pasàa la guàrdies par mejurales, par podé daspò fai i cónte.

Anche la squadra dei cavalèr¹ l'aèa combinà al prèzo par desalvales² daspò che i boscadór i aèa finì al sò laóro. Nò ùte i ciavài i èra ađate par tirà tàies: i dovéa èse forte e pefante e an grun intelijénte. Canche l'èra óra, i cavalèr i partìa cun solo al ciavàl žènža ciar par scuminžiaa a desalvà a balanžin³ e, fata la soies⁴ par podé ciarià al còcio⁵ a la fvelta e žènža fai fadìa, se faféa al tasón, fato par bèn, pronto par canche doveane s'invia. Chi da Sèrdes i aèa 5 o 6 ciavài; cun a capo Fónso de Chi de Tòful 'l èra Remo Žotèlo, Silvio Žotèlo, Gelindo Botèr, Tilio Cuco.

Parecià duto chésto se ruàa a metà de novèbre e se spetàa 'l niève.

Intanto se se pareciàa al còcio cun ùte i sò sarviže. Se ñia iže fufina par parecià e comedà ciadènes, stróžes⁶, cògnes e žapin; io ñio da Fónso de Chi de Tòful che 'l èra an valènte fouro e al s'intendéa de ciavài: al m'insegnàa an grun de ròbes par parecià i sarviže e comedali. Canche scuminžiaa 'l inverno e anche daspò bižognàa sènpre controlà i fères dei ciavài, che i dovéa èse sènpre in grado de tažà la iaža⁷.

Mé 'l feràa sènpre Fónso cu 'n gran mestier e sènpre par debàn. Mé 'l recòrdo sènpre cu 'n grun de stima.

Al niève a chi tènpe nó 'l sé faféa spetà e verso la metà de novèbre in ienia anche masa e alóra tociàa ai cavalèr. Ogni 50 žentimetre mé tociàa balegala, senò i ciavài i stentàa; pi de carche òta aón dovù destacà al còcio e montà sul ciavàl par fai strada fintamài al tasón pi lontàn.

La dornades les èra sfadiófes: se se inviaa inante ñi, par ruà sul luó apéna lustro; dađaséra bižognàa controlà che i sarviže i fuse ùte a posto.

Ai ciavài ocórèa dai da magnà n'óra e mèđa prima de parti; un de la faméa 'l aèa l'inconbènža de chésto: al controlàa l'óra e al desedàa al ciavàl.

La mare la se levàa su a les 5, la pareciàa na bònà

marènda da bonóra e daspò se se vestia: calžói, maiói, baréta, manéžes, barghèses de stòfa de la filanda de Chi de la Žòta, scarpe cói grife e ia iže stala a parecià Pòpi, al ciavàl, che 'l saèa cé che i spetàa.

Sul comato, se tacàa al còcio có la pàlmoles e i tiradór⁸ e se partìa cu 'n gran fbate de la ciadènes, inganžades bèn pulito sul còcio.

Al ciavàl al cognoséa la guós del parón e 'l respondéa sènpre ai órden: "hii!" *va inavante*, "òta!" *va a man bèla*, "bist" *va a man žància*, "Hoo!" *fermete*, "Hii an pè!" *va inavante an tìn* (pi o manco an metro).

Ruàde al tasón, se betéa na cuèrta dópia su la schéna del ciavàl ('l èra debòto 15 o 20 grade sòte al fèro). Se scuminžiaa a ciarià al prin còcio; da la soies se faféa rodolà la tàies sul còcio e se faféa dói scós⁹ e se leàa cu la ciadéna; se faféa ñi inavante al ciavàl de 4 mètre, sènpre dando i comande a guós, e se tacàa la stróžes, òutre 3 tòche e così par 4 files có ciadènes, fates apòsta par chésto cu aniei de fèr cuadro.

Sul còcio ciapàa posto al cavalèr, cu 'n pè par iéstrego¹⁰ e pronto a žganžà dói ciadènes, che les deà sòte al còcio,

(continua a pajina 5) ►

GLOSSARIO

(1) *cavalèr* = conduttore di carri trainati da cavalli.

(2) *desalvà* = disselvare, levare dal bosco le piante abbattute.

(3) *desalvà a balanžin* = disselvare usando il bilancino del carro.

(4) *soia* = ponte di tronchi inclinato per facilitare il carico/scarico sui carri.

(5) *còcio* = slitta da strada per trasporto merci e legnami.

(6) *stróža* = breve catena che ha al centro una girandola e alle estremità due ganci a U, che servono per unire a treno il tronco trainante a quello trainato.

(7) *tažà la iaža* = mordere il ghiaccio, far buona presa sul ghiaccio.

(8) *Sul comato, se tacàa al còcio có la pàlmoles e i tiradór* = al collare del cavallo si attaccava la slitta, tramite le stanghe e le tirelle (tiranti di cuoio con catena).

(9) *dói scós* = due strati.

(10) *iéstrego* = pattino della slitta (a Vodo: audin; a Borca: listrego).

Nuóte

Sta nuóte
l'è
zènza mefura

Stó žiélo
che flufe
'l é
an fiado lòngo
che gira
de iže

E té iénes fuóia
che vola lediéra

E casù
inpó la luna
vardo dó

E pi nia mé puó.

(zènza inòn)

▼ (da pajina 5)

se al ciavàl a di dasoradó nó 'l déa a óra a rèie
al càrego.

Iže i cafe desperade, se soutaa fòra iže 'l
niève, lasando che al ciavàl al dése par cónto
sò, fintamài che 'l sé fermàa su carche piàn a
spetà da èse cocolà par la braura.

Ruade a la siéga, se des'ciariàa, se se pousàa
an tin e se spetàa che carchedùn de faméa al
portase argo da magnà e se déa iže cabiòto de
Cèncio, agnó che l'era na fornèla che faféa an
bèl ciòudo, intanto che i ciavài i magnàa fèn
e véna.

Daspò pi o manco n'óra se tornaa a partì par
al secondo viaò, ma staòta 'l èra pi curto,
parcé che se déa dal tasón pi davefìn.

E cofi, par dis e dis, ciavàl e cavalèr i se
pasàa 'l inverno.

A la fin, se òuto 'l èra òu pulito, se faféa na
bèla zèna, ofèrta da la "Dita" e intrà an gòto e
chél òutro se se contaa l'aventures e se žercàa
de ciapà al laóro par 'l inverno daspò. ■

I NÒMES DEI NUÓS LUÓGHE (33)

Còl de chi de Òs

CORRADO BELLI CODAN

A l nome al ién da *Còl* = dal latin *collis* 'rilievo' REW2051
+ *de chi de Òs* parcé che 'l èra de la faméa Ossi.

Scriéa al Maestro Gabriele De Sandre Colónbo - Archivio
Storico di Belluno, Feltre e Cadore (1953):

"Col de chi de Òs - È indicato lo sperone di monte ove ha sede
il rifugio San Marco. Fino al 1895 la località apparteneva alla
famiglia Ossi di Resinego e fu poi permutata dal comune con
una zona di Sapiazza per avere libero accesso con i suoi greggi
alla Forcella Grande. Nel punto d'incrocio del sentiero che porta
al rifugio con il *Ru de la Réde* è visibile una croce scolpita su
di un sasso grande che porta il millesimo 1843. Era quello un
punto di confine tra la proprietà comunale e quella privata, della
famiglia Ossi."

Antonio Berti iže la "Guida ai monti d'Italia - Dolomiti Vol. I
Parte I (1908)" IV ediz. Milano 1971, invèze al scriéa:

"Il Rifugio San Marco, costruito dalla Sezione del C.A.I. Di
Venezia sul "Col da chi da os" (Colle di quelli di dietro - come
dicevano i valligiani del Boite alludendo a quelli di Auronzo)
ciapando come che dis chi che parla taliàn "fischi per fiaschi"!

Carta del luó de Daniele Belli de Tòful da: *Atlante dei nomi dei luoghi del territorio
sanviteese* - Regole di San Vito di Cadore, Unión Ladina d'Oltreciujá - San Vito, 2009.

AESANE ACIARO DE NA MAN

Da an tin de tènpo fafón fadia a fai chél che ocóre par l'Unión Ladina.
Nó guèse spènde tanto tènpo, ma argo sì, soralduto golesane
carcheduna, magare charche mare che l'à chi riede iže la scòla pižola,
che se tolése l'inconbènza de fai argo, soralduto adès che aón fato al
silabàrio "*La mè prima paròles*" e i 'l aón dà a chi piže de la scòla
pižola de 3^a, 4^a e 5^a de San Vido, Bórcia e Guòdo.

Ocoraràe anche carcheduna o carchedùn par stài daòs a la cartes.

Anche par scribe e bête apède al suói "*Par nó desmentease*".

Par divela òuta: aesane da aé carchedùn o carcheduna che aése guóia
de dà na man iže l'Unión Ladina.

Ve spetón par dasén, se golé senti o fai cuatro ciàcoles par véde cume!
Podé anche scribe na "*mail*" a info@ladini.org.

Gramaržé.

Daniele

‘L è bèlche žinche ane che ogni an al Grupo dei Volontàrie de ‘l ANTEAS Pèlego al parécia al *Concorso “Parole amiche”* – có la colaboraziòn de l’Unión Ladina d’Oltreciùsa e de ‘l Istituto Ladìn de la Dolomites.
Intrà i scrite de stó an, ón sièlto chiste dói, che parla dei nòs luòghe e de la nostra dènte.

Guósto béte i bale de n’òta!

MARINO DE LOTTO VELUDER

[Bórtola] “Parméso, séo ca iže? Bòna sera, Iudita; anche a vó, Bèpo. Staféo bén?”

[Iudita] “Ài, Bórtola. Ve spietean anche inséra; staféo póco bén?”

[Bórtola] “Nòo ... Adès ve cónto: me nevóda Rachèle l’à golù a ùte i cóste che ùse in discotèca apède éla, par fàime véde cume che i bala adès. Nó goléo mia di – eh – ma l’à tanto insistù che ài cognù žiède. Ièfo ió! Són stađa pi grama che beata. An fracaso dal demònio, che m’el sènto ancora rintronà iže la testa. Nòmes mai sentùde, che nó se sa cé che gó di: i dis che l’è mùfca dal Latìn Americàn. Nòmes cume *al ròco, al tia tia tia, al bàbo, latuvist, la lanpàda* e òltre ancora. La lun che s’impižàa e destužàa sènpre, come can che ‘l tarluchéa da guèrnio; e po’ al balo che i balàa ùte par cónto sò e cui braže aužade, i fajéa ùte i ièste: me paréa de véde i Indios can che i fajéa la danža par ciamà la pióa.

Guósto béte i bale de n’òta! Te recórdesto Iudita? E vó, Bèpo, che ‘reà an balarìn de lustro fin? S’ aón fruà i scarpéte iže par chéla stues, a balà i valžer, la pulcres e la mažurches, la manfrina, al baléto, al subiòto, i sète pas e òltre ancora.

‘L èra tènpe dure, de laóro e tanta strùsies! Ma can che ruàa al Carnavàl, saeane anche se divertì. Chi riède sóra fornèl i se godéa an mondo a vardà i pàres e i nòne che soutàa cume mate des-ciadenade: sužiedéa solo a Carnavàl. ‘L èra bèl véde la nònes cu la carpéta lònghes infaužonades: can che les jiràa jvèltes, les se verdéa a onbrèla. E al balarìn cu la barghéses a la juava, a la fin de ogni stròfa al batéa al pè, parcé che ‘l èra óra de jirà da ‘l òutro vès. Ogni tanto al žigàa: “*Jiu-hi-hiii! Lòngia che l’è bèla! Circolo!*”.

Oh! Cé bèl che ‘l èra ... Cé biéi tènpe! Nó élo véro?”

[Iudita] Nožàutre veciòte nó i vedarón mai pi. ■

Bórcia

GIACOMINA DE NARD

I ntrà Pèlego e Nantelòu,
che i nó se sconpòne mèi de nia,
‘l é na cuna vérda de pežuo e bianca de niève,
agnó che èi vèrto i guóie al mondo.
‘L é na Guóite d’ardènto che la cianta lediéra
o na Guóite d’ažàl che la cràia àuto
fin che la córe, e la córe dalònde.
‘L é an truói da mónte vèrto e sfadiós
da frontà cói ciaužèi gròs e bòna ianbes.
‘L é an ciapo de fenèstres cói só fióres,
alcuantes che s’impižàa ògni sera
intrà àutres pi daspès serades.
‘L é an ‘sani!’ regalà có bòna žiéra,
ma na parlađa che, di par di,
la checoléa sènpre an tin de pi.
‘L é na cianpana che sòna
par véce che vive in santa pas,
ma che stènta a senti la doventù
có la valiśa pronta par scanpà.
Ma adès, che onbria lònghes dešmontéa,
ió nó golaràe èse in nesùn àutro luó.
Iže stó paés da nia ‘l é ùta la mé vita,
‘l é la ciàneva dei dis bèlche senduđe
suparpède la cianà dei puóche insònie
che i aspiéta ancora la mé marevéa. ■

La gelateria “Sant’Anna”

GABRIELE LIVAN PETÙZ - ZOPÈ

Sun an vege boletìn parochiàl de Zopè (de chi che à sturtà apede¹ al Pèò Livan di Parógn: i se partis dal 1927 e i rùà anfin al 1981), ài liet de na gelateria vèrta sun Zopè del milenovezènto e sesantatrèi, can che mi non ère ancora nasù.

Che inte’n paés de gelatier no siebe gnanca na gelateria, l’è na roba ben curiósà, da se fà de marevéa. Così al scrivéa al preve de Zopè de inlaóta, don Piero Da Gai, an preve dòen, de trentacuàtre agn, che ’l vegniva da Laste. Se sa che a s’impianità a vènde in paés sarave stat ben pùoch vadàgn. Però, in chèl istà, s’à podù se magnà an bòn gelato anca sun Zopè, se no àutre de domènega.

Chi che mète² a dì na botéga, i suòl se mète con pùoch, ma al don Piero e chi che ’l à daidà³ i s’à metù con nia.

In prima i giazava a man, daspò fùora ’l Tamài i à catà na mastela per giazà che l’avarà bu almancol 40 agn e che oramai la era diventada na còia per le sorize. Al sindaco, al Carlo Simonetti di Pàuli, al i à metù su an motorìn, e al gelato al vegniva su còme da na “Carpigiani”⁴.

Dute le arte⁵, sorbetiere, mastele e dut chèl che ocòr, i ’l a petà fùora⁶ per chèle caése, zénza dì a spènde gnanca an franco.

La gelateria De Nadal da Udine la i à dat an sin de “*torroncino e pistacchio*”; da la Germania l’è ruà fùora calche stèca de vanilia.

Inte’n tabià i à catà na lanbrèta con su scrit: “*Gelateria Veneta – San Benedetto del Tronto*”. Al Toio Sagui di Loti al i l’è lagada ch’i la dorase⁷, e la è dūda benón per vènde gelato inte piazza, anca se la se tramudava sólche co le pénte⁸ de chi muli!

La giàz i cogniva di⁹ a la tol a Pedavena e al lat sun Ritòrt.

“Ancùei no ciapón gnanca chi del sal!”¹⁰ i ciamava i gelatier co ’l èra maltép. Ma, anca se in chèl istà al témp soméa che ’l sie stat an sin trist e che no siebe stat gnanca na domènega col sol, la dént intrà i vilegianti e chi pùeiz¹¹ che restava in paés – la è dūda instès a se tol zinquanta franchi de gelato inte piazza.

Così chi de la gelateria “Sant’Anna” i è stai bogn de tirà anca valch de schèi: 144 mile franchi. I à cognù ’n tirà via supodù 64 mile ch’i avéa spendù (bóna che al personàl ’l à laurà per nia!), e i’n à restà 80 mile de vadàgn.

Con chi schèi i à podù pagà an bel tapèto ròs da mète su le scale de ’l autà inte la nosta giesia de Sant’Ana.

Chèl che à daidà de pi – per chèl che se liede – ’l è stat al Primo del Mache, ’l ultem fàure de Zopè, che ’l tegnia anca le vache (can che ère mulo al ’n avéa ancora una e mo mare la me mandava da ièl e sa fèmena, la Fani, a tol al lat). De ùeia¹²

còme che ’l à sèmpre fat, chèl istà al i à dat na man al preve per cùose e vènde al gelato. E pò al boletìn al menzonéa anca la Stèla Bortolot Mònech, al Gidio De Lorenzo Velada e al Camillo Mattiuzzi.

La gelateria “Sant’Anna”, in chèl an, la è stada la ùltema a vèrde e la prima a serà. I à metù via ben polito dute le arte, fate mònt e siade¹³ per podè tornà fà gelato can che sarave vegnù càut.

E così i gelatier de Zopè i non à fat a óra a zercà an sin de chèl gelato. Al don Piero ’l à scrit: “Pénse che sarave difizile incontentà i mistri¹⁴ col nost gelato fat su a la bona. E po’ sarave sèmpre valgùnc’ che dis che ocorarave fà così o colà o colavia ... Sen staròn chiet chiet e spietaròn che ’n siebe ancora che ne dàida a invia via la botéga sèmpre ’n sin da mièl¹⁵”.

Sul boletìn però non è àutre nue sun sta gelateria. Al Don Piero ’l è sen òu in Comèlego calche més dapò e dut s’à d’avè fenì igliò. Però me paréva bel regordà de còme che in chèla óta chi da Zopè i siebe stai bogn de fa valch de polito con pùoch e nia. ■

▲ Da man zanca: Albino Bortolot Mònech, Lico Sagui Loti (sa fiòl del Toio); Simon Simonetti de chi de Simogn; Bortol Talamini de la Téla da Uot (?), [no saòn], Sergio e Mario Sagui Loti. I è a S. Benedetto del Tronto.

GLOSSARIO

- (1) Di quelli che ha raccolto.
- (2) Chi avvia.
- (3) Quelli che l’hanno aiutato.
- (4) Grande azienda che produce macchine per il gelato.
- (5) Gli arnesi, gli attrezzi.
- (6) L’hanno scovato.
- (7) Gliel’ha lasciata che la adoperassero.
- (8) Si spostava solo con le spinte.
- (9) Dovevano andare.
- (10) Nel senso di “Oggi non guadagneremo niente!”
- (11) Quei pochi.
- (12) Volentieri.
- (13) Pulite e preparate.
- (14) Gli esperti.
- (15) Sempre un po’ meglio.

La mé prima paroles

Con chesta publicazion, l'Union Ladina la gó dì davesin a chi pi doen, par i fai inparà al ladin ize na prospetiva pi granda, co l'idea del plurilinguismo. Ize *La me prima paroles*, de fato, al ladin l'è betù apede la doi parlades pi dorades ize l'mondo: al libro al diventa deboto an diogo par chi riede, e an sarvise de laoro par ci che insegna a scola. No l'è da desmentease del valor che *La mè prima paroles* pó aé anche par la promozion del turismo ize i nostre luoghe: al libro al podarà interessà anche a ci che ien ca in vacanza, che l'è senpre pi interessà a cognosse la usanze e la parlades de chesta val. Par fenì, na piciola spiegazion "tecnica" par dorà pulito al silabario: can che, davesin de carche parola, se ciata al sein *, l'è da di a vede l'indice ize la ultimes pajines del libro (*La paròles par órden*, pp. 124 – 131). Da ca se vede che n'grun de paroles, dorades ize la Comunità d'Oltreciusa, les é diferèntes, comun par comun. ■

AVIJO

Daspò del silabario "*La mé prima paròles*", ie-nirà stanpà anche al libro dei secònde diés ane del nòs "*Par nó defmentease*", cu òte i articui dal 2007 al 2016. Ma ocòre curà su tante schèi ... e chésto al sarà fato pi inavante.

Al nòs suói **Par no defmentease** 'l'è betù ize al nòs sito www.ladini.org: così podè algédevelo e stanpalo!

Podè aélo anche par e-mail come pdf: fàfème saé scrièndo a: info@ladini.org o a danielepetito@tiscali.it (Nó podón pi mandalo par posta via par la Mèriches e in Australia, parcé che 'l costa masa ciaro). Gramarzé bén.

Al voto par l'autonomia

DANIELE PETITO - SAN VIDO

A l vintedói de otòbre sòn òte a votà par al referendum par l'autonomia de la provinzia de Belùn e de la Reión del Veneto.

Chél che 'l é ienù fòra 'l é stà che al 98,67% de ci che é òte a votà i a dito de sì par l'autonomia, e che a dito de nò 'l é stà solo 1,33 %.

La partecipažion al voto l'è stada òta, cume che dis ci che a golù chésta consultažion, pensando che na bòna parte de ci che vota i é fòra paés par al sò laóro.

I nòs paés i a respondù in chésto módo:

	quorum	sì	no
Bórcia	50%	98,69 %	1,31%
San Vido	57%	98,90%	1,10%
Guódo	52%	98,99%	1,01%
Žopè	59%	100%	0

Al movimento "*Belluno Autonomia Regione Dolomitica - BARD*" cun al sò dito "*un orgoglio viverci, un dovere salvarci*" i à aù an grun de sodisfažiones.

Adès scominžia par dasén al vero laóro da portà su la tòules de Venèzia e del governo taliàn par ruà agnò che la dènte gó di: resta senpre bòna la convinžion che aón da ese **na provinzia autònoma ize la Reión de la Dolomites**.

An gramarzé a la **Casa Rurale d'Anpeze** par la man che la dà senpre a chéla asociažiones che laóra solèžito e con serietà par salvà la nostra storia, tradižion e parlàda.

Anche st'òta al nòs suói, stanpà in 2000 còpies, 'l é ruà debòto ize duta la famées de l'Oltreciusa e a òte i nòs emigrante in giro par al mondo. Da chél che se sènte da ci che algéde al suói, i é òte contènte. Aesane daciàro bète su chésto suói i vostre recòrde e stòries, anche de òte i dis. Se golè mandàme i vostre scrite par posta, o mèo par e-mail a danielepetito@tiscali.it. Cume òte, anche nòs fàfòn fadia a fai tornà i conte, soralduto chi che serve par spedì par posta fòra da l'Italia. Par adia chésto suói aón vèrto dói cònte: un postale nr. **20046306** – Ufficio di San Vito di Cadore; e 'n òtro ize la banca Cassa Rurale Artigiana di Cortina d'Ampezzo e delle Dolomiti IBAN = **IT32 E 08511 612900 0000 0102 281** e da fora de l'Italia dontà **PIC CCRTIT2T95A**; intestà a **PAR NÓ DEFMENTEASE** – «Unión Ladina d'Oltreciusa» – **C.so Italia, 92/94** – c/o **Asilo vècio** – **32046 San Vito di Cadore (BL)**; agnò che podè mandà i schèi che golè e anche refàive la tèsera.